

Razvoj sodobne genetike in človekovo dostojanstvo (2. del) – enaka pripadnost človeštvu¹

Marko Bošnjak²

Članek obravnava kriminološke in kazensko pravne vidike spornih ravnanj na področju sodobne genetike, ki so v nasprotju z načelom enake pripadnosti človeštvu kot izrazom človekovega dostojanstva. Kot takšna ravnanja avtor identificira predvsem diskriminatorna ravnanja na temelju dednih značilnosti, ustvarjanje oseb z »boljšimi« dedno pogojenimi značilnostmi, ustvarjanje takšnih značilnosti pri že živečih osebah in ustvarjanje oseb s »slabšimi« dedno pogojenimi značilnostmi ter ustvarjanje križancev med človeško in drugimi vrstami. Pri razpravljanju o nedopustnem razlikovanju na temelju dednih značilnosti pisec obravnava tudi vprašanje dopustnosti genske preiskave. Diskriminacijo na temelju dednih značilnosti deli na diskriminacijo posameznika in na diskriminacijo skupin ljudi ali evgenizem. S primerjavo francoskega in slovenskega pravnega reda pokaže na potrebo po oblikovanju kazensko pravnih norm v zvezi z ravnanji, ki so v nasprotju z načelom enake pripadnosti človeštvu, ter nakaže nekaj možnih rešitev.

Ključne besede: genetika, enaka pripadnost človeštvu, diskriminacija, kazensko sankcioniranje

UDK: 575 : 343.2

1. Uvod

V prispevku za prejšnjo številko Revije za kriminalistiko in kriminologijo sem razdelil kršitve človekovega dostojanstva, ki jih je mogoče storiti z uporabo sodobne genetike, na tiste, ki kršijo načelo enkratnosti človeškega bitja, in na tiste, ki so v nasprotju z načelom enake pripadnosti človeštvu. Obravnaval sem konkretna ravnanja, ki so oziroma utegnejo kršiti načelo enkratnosti in med njimi izpostavil predvsem kloniranje človeških bitij in gensko terapijo spolnih celic. V pričujočem članku pa se, kot sem v prejšnji številki že napovedal, ukvarjam z možnimi kršitvami načela enake pripadnosti človeštvu.

Med ravnanja, ki so s tem načelom v nasprotju in jih je mogoče storiti ali bi jih bilo v prihodnosti morda mogoče storiti s pomočjo spoznanj in tehnologij, ki jih nudi ali ki jih utegne ponuditi razvoj biomedicine, lahko uvrstimo diskriminatorna ravnanja na temelju dednih značilnosti (ta ravnanja segajo od označevanja prek izključevanja do uničevanja oseb s temi značilnostmi), ustvarjanje oseb s posebnimi, »boljšimi«, dedno pogojenimi značilnostmi in ustvarjanje takih značilnosti pri že živečih osebah (torej ustvarjanje nekakšnih »nadjudi«)

ter končno ustvarjanje oseb s »slabšimi« dedno pogojenimi značilnostmi ali celo ustvarjanje oseb – križancev med človeško in kakšnimi drugimi vrstami (gre za ustvarjanje »podljudi«). V nadaljevanju se ukvarjam z vsako izmed skupin teh ravnanj.

Razpravljanju o diskriminatornem obravnavanju na temelju dednih značilnosti pridružujem vprašanje dopustnosti genskih preiskav. Te so z diskriminacijo neločljivo povezane tako v smislu, da se s temi preiskavami ugotavljajo značilnosti, na podlagi katerih se nato izvaja diskriminacija in so zato predpogoj zanjo, kot tudi v smislu, da nedopustna genska preiskava sama po sebi ustvarja nevarnost diskriminacije. Zato bi bilo vprašanje nedopustnih genskih preiskav nesmiselno obravnavati posebej, ločeno od vprašanja kršitve načela enake pripadnosti človeštvu. Iz enakih razlogov pridružujem temu razpravljanju obravnavo genske manipulacije telesnih celic.

2. Diskriminatorno obravnavanje na temelju dednih značilnosti

Cilj novih metodologij v medicini je prispevati k boljšemu diagnosticiranju bolezni, razumevanju etiopatogeneze bolezni in zdravljenju. Le malo je takšnih, ki bi omogočile bistven napredek na vseh treh področjih. Metode molekularne genetike so v zadnjih letih pomembno prispevale k diagnosticiranju in razumevanju več sto bolezni pri človeku. Z metodami molekularne genetike in molekularne biologije je moč ugotoviti, kje v genomu so spravljene informacije za genetsko pogojene bolezni, kako jih prepoznati in analizirati posledice, ki jih ima spremenjena informacija na proteinski ravni pri bolnikih. S temi metodami pa se lahko lotimo tudi genskega zdravljenja (Peterlin, 1998: 515).

¹ Gre za del avtorjeve doktorske disertacije z naslovom »Razvoj sodobne biomedicine in kazensko pravo«, ki jo je zagovarjal na Pravni fakulteti v Ljubljani maja 2002. Pričujoča tema je vsebina poglavja, v katerem pisec obravnava posamezne problematične sklope ravnanj v sodobni biomedicini in razpravlja o omejevalnih potencialih kazenskega prava v zvezi s tem.

² Marko Bošnjak, doktor pravnih znanosti, Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti, Poljanski nasip 2, Ljubljana, elektronski naslov: marko.bosnjak@uni-lj.si

2.1. Genska preiskava

Prva stopnja »genetske« obravnave posameznika je genska preiskava. Genske preiskave lahko glede na njihov pomen razdelimo na:³

- ugotavljanje nosilstva določene genske značilnosti, ki je praviloma povezana s kakšno resno patologijo – v teh primerih je ugotavljanje pomembno v okviru prenatalne diagnostike (v povezavi s potencialnim abortiranjem) in v potrditvi ali izključitvi fenotipsko izraženega suma za obstoj kakšne dedno prenosljive bolezni po rojstvu;
- ugotavljanje prenašalstva recesivne dedne bolezni, to je obstoja okvarjenega enega gena, ki v povezavi z normalnim alelnim genom ne povzroča bolezni – ugotavljanje je pomembno predvsem pri načrtovanju družine;
- ugotavljanje nosilstva določene genske značilnosti, kadar simptomi in znaki gensko pogojene bolezni še niso izraženi – v takih primerih gre za napovedno gensko preiskavo⁴;
- ugotavljanje identitete konkretnega posameznika s pomočjo genskih odtisov, npr. pri odkrivanju storilstva kaznivega dejanja ali pri odkrivanju sorodstvenih povezav;
- ugotavljanje gensko pogojenih lastnosti v nezdravstvene in »nepravosodne« namene (npr. zaradi zaposlovanja).

Brez težav si je mogoče predstavljati več dilem in nevarnosti, ki utegnejo izvirati iz opravljanja genskih preiskav. Bistvena med njimi se nanaša na diskriminacijo posameznih oseb ali celih skupin in slojev oseb, nosilcev posameznih (vsaj domnevno)⁵ dedno pogojenih značilnosti. Pojavne oblike te diskriminacije so lahko različne in segajo od selektivnega abortiranja⁶, kratenja pravic osebam, ki so nosilke že izražene

ali potencialno izražene dedno pogojene lastnosti ali patologije, do njihovega izločanja ali celo uničevanja. A že genska preiskava sama, brez diskriminatorne obravnave na temelju njenih izsledkov, pomeni poseg v zasebnost osebe, ki je tako preiskana, zato je postopek sam po sebi sumljiv. Izsledki genske preiskave lahko posamezniku pa tudi njegovim bližnjim ločeno od vprašanja diskriminacije povzročijo različne psihološke nevšečnosti: npr. strah pred morebitnim izbruhom bolezni v prihodnosti, strah pred lastno usodo spričo ugotovljenih značilnosti ipd. Genska preiskava v pravosodne in še posebej kazenskosodne namene pa odpira še druga vprašanja, ki se nanašajo ne le na zasebnost, temveč tudi na privilegij zoper samoobtožbo in domnevo nedolžnosti.

Glede na povedano je genska preiskava postopek, do katerega je primerna visoka stopnja zadržanosti. Njeno izvedbo morajo v konkretnih primerih upravičiti posebej utemeljeni razlogi, če pa se preiskava ob izpolnjenosti teh pogojev opravi, je treba ustrezno preprečiti, da bi se njeni izsledki uporabili v nedopustne namene.

Genska preiskava se največkrat dovoljuje v zdravstvene namene. Osnutek slovenske zakonodaje s tega področja jo predvideva tedaj, kadar naj bi z njo odkrili ali izključili že obstoječo dedno bolezen ali nagnjenost k taki bolezni, izjemoma pa tudi v znanstvene in izobraževalne namene ter za potrebe sodnih postopkov (Trontelj, 1997: 526-528). Francoski Code Civil (francoski civilnopravni zakonik, v nadaljevanju CC)⁷ v členu 16-10 dopušča gensko preiskavo v medicinske in znanstveno-raziskovalne namene, člen 16-11 CC pa jo dopušča v sodne namene le zaradi identifikacije določene osebe s pomočjo genetskih odtisov. Za vsako izmed treh področij, medicinsko, znanstveno-raziskovalno in pravosodno, pa je treba dodati posebne podpogoje, ki dopuščajo tako gensko preiskavo. Preiskava v znanstveno-raziskovalne namene se mora ravnati pretežno po merilih, postavljenih za izvajanje biomedicinskih eksperimentov, s posebno strogimi predhodnimi testi racionalnosti in sorazmernosti. Pri preiskavi v pra-

³ Delitev in razlaga na tem mestu sta povzeti po Trontelj, 1998: 405; ter Lenoir, 1995: 203-204.

⁴ Zaradi te možnosti, ki jo medicini nudi razvoj genetike, govorijo nekateri tudi o novi stopnji v razvoju medicine in sicer o napovedni ali prediktivni medicini.

⁵ Na tem mestu je treba opozoriti na relativno visoko stopnjo nezanesljivosti sklepov o dednosti posameznih lastnosti. V kriminološkem polju tako ostaja relativno marginalna, a vseeno še vedno živa zamisel o »dednosti hudodelstva«, razširjena vsaj od začetkov pozitivistične kriminologije v 19. stoletju dalje. Podobno velja npr. za inteligentnost. A razpravljanje o resnični dedni pogojenosti posameznih lastnosti in ravnanj je z vidika diskriminacije prejkone nepomembno. Četudi bi bila npr. inteligentnost v resnici dedno pogojena, diskriminacija npr. manj inteligentnih ne bi bila nič bolj upravičena.

⁶ Gre za to, da se starši zaradi kakšne dedno pogojene zarodkove lastnosti, ki se jim ne zdi sprejemljiva (lahko gre za različne lastnosti, od hudih dedno pogojenih bolezni do spola otroka), odločijo za splav. Absolutni nasprotniki splava zato prenatalni diagnostiki v celoti nasprotujejo. Tisti, ki splav (vsaj v določenih okoliščinah) dopuščajo, pa soglašajo z etično sprejemljivostjo genskih preiskav, ko obstaja sum za obstoj kakšne hude dedne bolezni pri zarodku, tem preiskavam pa nasprotujejo, če so v resnici podlaga za abortiranje na etično nesprejemljivem temelju (npr. odločitev za splav, ker je zarodek ženskega spola).

⁷ Kot je bilo povedano že v prejšnji številki Revije za kriminalistiko in kriminologijo, prikaz francoske in slovenske ureditve sledi avtorjevemu izboru iz doktorske disertacije. Tam večino vprašanj razčlenjuje tudi s primerjavo francoskega in slovenskega pravnega sistema. Francoski sistem je kot eno izmed »primerjalnih epruvet« izbral predvsem zaradi dejstva, da je ta dokaj podrobno kodificiral širok obseg vprašanj v zvezi s sodobnimi biomedicinskimi odkritji in postopki, ta sistem pa premore tudi nekaj sodne in ustavnosodne prakse, pomembne za obdelavo biomedicinskih vprašanj. Francoska bioetična misel išče vrednostno podstat za rešitev zahtevnih dilem, ki jih narekuje pravno urejanje omenjenega področja, hkrati pa je pionirska in vodilna misel na tem področju v svetu. Primerjava francoskega in slovenskega sistema je bila za pisca ne le primerna, temveč tudi mogoča zaradi obilice francoske in frankofonske literature, ki mu je bila dostopna med študijskim bivanjem v Poitiersu, jeseni 2000.

vosodne namene je zaradi njihove narave treba ločiti med kazenskimi postopki in civilnimi postopki.

Genska preiskava v medicinske namene prav tako ni povsem nesporna. Poleg privolitve je treba dodati še več drugih pogojev. Etično je nedopustna (in bi morala biti tudi pravno nedopustna) v primerih, kadar je kot napovedna nezanesljiva, npr. ker je za moteno funkcijo odgovorno zapleteno součinkovanje več genov, kadar se bolezen razvije šele pod vplivom dejavnikov okolja oziroma življenjskega sloga, kadar so vzročne povezave nejasne oziroma še ne razumljene. Napovedovanje bolezni je neprimerno tudi tedaj, kadar preiskava ni opravljena v funkciji zdravljenja, npr. ker bolezni ali njenih posledic glede na današnje stanje medicine ni mogoče odložiti, omiliti ali preprečiti (Trontelj, 1998: 406). Zaradi zapletenosti mehanizmov izražanja dednih bolezni in psihološke teže rezultatov je nujno tudi strokovno svetovanje ob taki preiskavi. Vacarie opozarja še na sorazmernost posega: genska preiskava sme biti dopustna le ob sumu na težje dedno prenosljive bolezni (Vacarie, 1995: 209). Zaradi nevarnosti zlorabe informacij, pridobljenih z gensko preiskavo v medicinske namene, je treba nameniti posebno pozornost varstvu tako pridobljenih podatkov.⁹

Nedopustna genska preiskava je sama po sebi, brez morebitne zlorabe z njo pridobljenih podatkov, tako družbeno nevarna, da utegne biti upravičeno njeno kazensko sankcioniranje. Tako se je odločil francoski zakonodajalec, ki je v členih 226-25 do 226-28 Code Penal (gre za francoski kazenski zakonik, v nadaljevanju CP) določil kot kaznive genske preiskave brez medicinskega, znanstvenega ali pravosodnega namena (člen 226-28 CP), medicinsko gensko preiskavo, opravljeno brez privolitve (člena 226-25 in 226-27 CP) ter uporabo z dopustno gensko preiskavo zbranih podatkov mimo namenov, za katere so bili zbrani (člen 226-26 CP)⁹. Zagrožena je kazen zavora do enega leta in 100.000 FRF denarne kazni. Poskus je kazniv (člen 226-29 CP).

Nedopustna genska preiskava v slovenskem pravnem redu načeloma ni kazniva. Po mojem prepričanju pa takšna preiskava pomeni podobno resen poseg v posameznikovo zasebnost (gre tako za zasebnost osebe, katere genska zasnova je bila »preiskana«, kakor tudi za zasebnost njenih sorodnikov), kot npr. nedopustno slikovno snemanje, kršitev nedotakljivosti stanovanja ali kršitev tajnosti občil. Nedopustno napovedovanje patologije pa je dodatna psihološka obremenitev za

⁸ Izjemno nišo za uporabo tako zbranih podatkov v korist tretjih oseb je najti prek možnosti zdravnika, ki ugotovi resno gensko okvaro pri preiskovancu, da o tem obvesti njegove krvne sorodnike, ki bi utegnili imeti enako okvaro, tudi brez privolitve preiskovanca, če so sorodniki ali njihovi potomci življenjsko ogroženi in je tako nevarnost možno odvrniti (Trontelj, 1998: 406).

⁹ Omenjeno določbo je treba razumeti kot lex generalis v razmerju do posebnih oblik zlorab teh podatkov npr. v namene diskriminacije, kar je pokrito z drugimi inkriminacijami CP.

osebo, ki je s takšnim ravnanjem oškodovana (poleg preiskovane osebe so to predvsem njeni krvni sorodniki). Zato je primerno določiti kot kaznivo vsako nedopustno gensko preiskavo, ne glede na razlog njene nedopustnosti (za razliko od francoske ureditve, ki ravna pretirano kazuistično).

Kazenskopravno oviro med dopustno gensko preiskavo in nedopustno uporabo z njo zbranih podatkov pa v slovenskem pravnem redu ustrezno tvorita 153. člen KZ (neupravičena izdaja poklicne skrivnosti) in 154. člen KZ (zloraba osebnih podatkov). Posebnih modalitet, ki bi se nanašale na skrivnosti oziroma podatke iz genske preiskave, ne potrebuje.

2.2. Genska manipulacija telesnih celic

Ena izmed postaj, ki utegne slediti genski preiskavi, je genska manipulacija telesnih celic. V prejšnji številki RKK sem obravnaval gensko manipulacijo spolnih celic, tokrat pa gensko manipulacijo telesnih celic, saj povzroča drugačno nevarnost za načelo človekovega dostojanstva kot prva.

Francoski Odbor za biomedicinsko etiko (v nadaljevanju CCNE) opredeljuje gensko manipulacijo telesnih celic kot spremembo genskega materiala, ki se nanaša zgolj na nereproduktivne celice organizma in ki ima posledice v enem samem organu ali celičnem sistemu. S to intervencijo se osebi v celico oziroma celice prenese genski odsek, oblikovan z namenom, da bi omogočal pri konkretni osebi določeno fiziološko funkcijo, ki je do tedaj ni bilo ali je bila nezadostna (Giudicelli, 1993: 221).

Splošno kazensko pravo medicinskih posegov nam načeloma ponuja zadostno podlago za ovrednotenje dopustnosti teh posegov. Splošna načela dopustnosti, ali drugače povedano, izključitve protipravnosti, so, po francoski doktrini medicinskega kazenskega prava, ki jo sprejemam tudi sam, privolitev osebe, ki se ji tak poseg opravi, terapevtski namen, izvedba skladno s pravili zdravniške znanosti in stroke ter (v francoski doktrini, ki bi jo bilo primerno de lege ferenda upoštevati tudi pri nas) ustrezna strokovna avtorizacija. Načela privolitve ni potrebno dodatno pojasnjevati. Genska manipulacija telesnih celic pa je sporna predvsem z vidika terapevtskega načela. Če se ne opravi zaradi zdravljenja¹⁰, temveč z namenom »izbolj-

¹⁰ Ponovno je treba opozoriti na nevarnost preozke interpretacije terapevtskega namena. Pretirana togost francoske pravne prakse tako omejuje možnost sterilizacije kot izključno kontraceptivnega posega. Ozka razlaga lahko vodi tudi npr. k prepovedovanju ali celo h kaznivosti lepotnih operacij.

Za takšno trdost (kazenskega) prava se ne zavzemam. Čeprav neka posameznikova lastnost ali pomanjkanje te lastnosti (npr. neestetski nos, premajhne prsi) ne pomeni objektivne patologije, pa je lahko za posameznika huda psihološka nevšečnost, ki jo je povsem racionalno odpravljati z medicinskim posegom. Vmešavanje kazenskega prava v takšne primere bi pomenilo kršenje načela legitimnosti in omejenosti represije.

šanja« konkretnega posameznika, ne more biti dopustna in ostaja protipravna. Glede na sedanje stanje zdravniške znanosti in stroke gensko zdravljenje še ni preizkušeno in učinkovito (Trontelj, 1998: 412), zato je dopustnost uporabe teh metod dvomljiva. Slovenska zakonodaja, ki je v pripravi, pa se zaveda tudi posebne strokovne in etične kočljivosti genskih manipulacij na telesnih celicah, zato predvideva posebej kvalificirano avtorizacijo s strani posebnega odbora za gensko preiskavo in zdravljenje človeka ter končno odobritev državne komisije za medicinsko etiko (Trontelj, 1997: 529).

Med kršitvami s področja genske manipulacije telesnih celic je posebej zavržna in družbeno nevarna tista, ki ima namen ustvariti »nadčloveka« oziroma osebo, ki bo spričo opravljene posega vredna več. To krši načelo enake pripadnosti človeštvu in bi tako bila upravičena tudi primerna inkriminacija. Posebej nevarna pa bi bila kolektivna uporaba teh manipulacij na določeni skupini ljudi v evgenistične namene.¹¹

Iz kriminalitetopolitičnih razlogov¹² načeloma nasprotujem kaznovanju osebe, na kateri se sicer protipraven poseg opravi. V zvezi z gensko manipulacijo somatskih celic so ti razlogi najbrž manj pomembni. Če kje, je tu (seveda ob naklepu kot krivdni obliki) na mestu kaznovanje obeh, zdravnika in »stranke«.

2.3. Diskriminacija na temelju dednih značilnosti

Na temelju z gensko preiskavo ugotovljenih genetskih značilnosti posamezne osebe je tej mogoče odreči kakšno pravico ali pravno korist, mu jo priznati v manjši meri, mu že pridobljeno pravico omejiti ali pa mu jo sploh odvzeti. Na ta način je tej osebi zanikana enaka pripadnost človeški skupnosti, ki bi mu brez vednosti o tej značilnosti šla.

Glede na zgodovinske izkušnje in družbeno nevarnost lahko diskriminacijo na temelju dednih značilnosti razdelimo na dve vrsti. Prvo je nedopustno razlikovanje posameznika, ki je praviloma prikrajšan za posamezno pravico (npr. za pravico do dela). Drugo razlikovanje je evgenizem, ki skupini gensko podobnih in superiornih posameznikov zagotavlja več pravic

¹¹ Nekateri avtorji k takšnemu inženiringu pristopajo z bolj futuristične perspektive in se npr. sprašujejo, kakšne posledice bi intervencije na človekovem genomu, npr. s zaradi podaljševanja življenja, povzročila tako na psihološkem polju za vsakega posameznika kot za družbo kot celoto (npr. Musek, 2001: 16). Taka spraševanja so pomembna in ni neverjetno, da bi uporaba gensko manipulativnih metod brez prave zmernosti povzročila takšne spremembe v družbi, da bi se zamajali njeni temelji in da bi bile ogrožene in poteptane marsikateri temeljne vrednote. Vse to je še dodaten argument za zadržanost pri uporabi genske manipulacije pri človeku v neterapevtske namene.

¹² Nesmiselno je kaznovati človeka, ki se podvrže sicer nedovoljenemu biomedicinskemu posegu zato, ker želi tako ozdraviti (morda celo drugače neozdravljivo) bolezen.

in boljši (pravni) položaj v primerjavi s kakšno drugo skupino, ki ji določene pravice oziroma položaj odreka.

2.3.1. Diskriminacija posameznika

Ena izmed temeljnih nevarnosti genskih preiskav je marginalizacija določenih oseb, nosilcev manj zaželenih lastnosti, ugotovljenih s pomočjo teh preiskav. Kot potencialna področja marginalizacije Rogers in Durand de Bousingen navajata področja zaposlovanja, zavarovanja¹³, najemanja kreditov in posvojitve¹⁴ (Rogers, Durand de Bousingen, 1995: 139). Pestrost življenja lahko prinese nova in nova področja, od osnovanja družine do izvrševanja pasivne volilne pravice.

Mogoče je, da bo družba sčasoma izgubila odklonilni občutek do takšnega razlikovanja. Konec koncev je posameznikov genski potencial njegov kapital, ravno tako kot finančni, socialni ali kakšen drug, ki ga prav tako utegne pridobiti po rojstvu samem. A razsvetljenska ideja enakosti je prepovedala formalno razlikovanje na temelju gmotnega stanja ali boljšega socialnega stanu in enako mora veljati tudi za »genetsko stanje«. Kakor ne more biti razpisni pogoj za neko delovno mesto kandidatovo materialno bogastvo ali socialni izvor, tako je nedopustno, če to postane genski potencial. Gmotno stanje ob rojstvu in socialni izvor lahko gotovo vplivata na dejansko dostopnost delovnega mesta (npr. zaradi boljše možnosti izobraževanja, ki je pogoj za opravljanje takšnega dela), dlje pa ne moreta iti. Enako velja za genski potencial.

Poleg načela enakosti pa obstaja še drug razlog za prepoved diskriminatornega obravnavanja posameznika na temelju dednega materiala. Genska preiskava pomeni resen poseg v posameznikovo zasebnost. Ta je, po mojem prepričanju, pomembnejša vrednota kot npr. delodajalčev interes po delovni sili z dobrimi delovnimi potenciali.¹⁵ Upam, da družbena večina deli moje prepričanje. In da bo tako tudi ostalo.

V sodobnem času je kršitev enakopravnosti tudi kaznivo dejanje. Člen 225-1 francoskega CP opredeljuje diskriminacijo kot razlikovanje med posamezniki na temelju njihovega iz-

¹³ Ponekod po svetu vzpodbujajo združenja zavarovalnic, da bi sklenila večletne moratorije na uporabo podatkov iz genskih preiskav pri sklepanju zavarovalnih polic. Prepoved izvajanja in uporabe genskih preiskav v tovrstne namene je po mnenju nekaterih le navidezno učinkovita, saj naj bi po načelu dobre vere v obligacijskem pravu zavarovalnice upravičeno pričakovale, da zavarovanec razkrije za zavarovalni primer pomembne podatke, če so mu znani.

¹⁴ Otroci s »slabšimi« genetskimi značilnostmi bi imeli manj upanja, da jih bo kdo hotel posvojiti ali drugače skrbeti zanje.

¹⁵ Rogers in Durand de Bousingen navajata hipotetičen primer, ki odpira pomembno dilemo. Sprašujeta se, kaj storiti, ko je vrednota na drugi strani javna varnost, npr. če letalska družba zahteva testiranje pilotov zaradi morebitne dedne bolezni, zaradi katere bi se pomembno povečala verjetnost letalske nesreče.

vora, spola, družinskega stanja, zdravstvenega stanja, prizadetosti, navad, političnih prepričanj, sindikalne dejavnosti, resnične ali domnevne pripadnosti ali nepripadnosti posameznemu narodu, naciji, rasi ali verski skupnosti. Diskriminacija se kaznuje z zaporom do dveh let in z denarno kaznijo do 200.000 FRF, če je njena vsebina odrekanje kakšne dobrine ali usluge, onemogočanje normalnega izvajanja kakšne gospodarske dejavnosti, zavračanje zaposlitve, sankcioniranja ali pooblastitve kakšne osebe, ter pogojevanje dostopnosti kakšne dobrine, usluge ali delovnega mesta s katerim od meril iz člena 225-1 CP (člen 225-2 CP). Slovenski KZ pa v 141. členu inkriminira ravnanje, ko kdo zaradi razlike v narodnosti, rasi, barvi kože, veroizpovedi, etnični pripadnosti, spolu, jeziku, političnem ali drugačnem prepričanju, spolni usmerjenosti, gmotnem stanju, rojstvu, izobrazbi, družbenem položaju ali kakšni drugi okoliščini koga prikrajša za katero izmed človekovih pravic ali temeljnih svoboščin, ki so priznane od mednarodne skupnosti ali določene z ustavo ali zakonom, ali mu takšno pravico ali svoboščino omeji, ali kdor na podlagi takšnega razlikovanja komu da posebno pravico ali ugodnost.

Določbi francoskega in slovenskega kazenskega zakonika imata vsaka po eno prednost in eno slabost. Prednost slovenskega KZ je, da nedopustne razlikovalne okoliščine le primeroma našteva, analogija *intra legem*, kakor je v 141. členu oblikovana, pa sme pokrivati tudi diskriminacijo na temelju genskih značilnosti. V primeru francoskega kazenskega zakonika je to razlikovanje treba tlačiti v okvir razlikovanja na temelju zdravstvenega stanja in prizadetosti, kar pa v vseh primerih ne more biti utemeljeno. Nasprotno pa je slabost KZ, da razlikovanje omejuje le na človekove pravice in temeljne svoboščine, CP pa je širši in zajema tudi npr. dobrine in usluge. Tisto, kar je največja skrb, je sicer v obeh primerih pokrito, saj je pravica do dela temeljna pravica.¹⁶ A dvomim, da bi bilo v Sloveniji kaznivo, če bi zavarovalnica za sklenitev življenjskega ali dodatnega zdravstvenega zavarovanja zahtevala kakšen podatek, ki ga je mogoče pridobiti s pomočjo genske preiskave. Pravica skleniti takšno zavarovanje, menim, ne obstaja. Nasprotno pa bi bilo to v Franciji kaznivo.

KZ bi na tem mestu (in ne zgolj niti ne predvsem zaradi genetskih vprašanj)¹⁷ kazalo le malo dopolniti. V delu besedila, ki kot kaznivo določa diskriminatorno podelitev ugodnosti, bi bilo primerno določiti tudi kot kaznivo diskriminatorno odrekanje ugodnosti, koristi ali usluge.

¹⁶ Pri tem se ne spuščam v vprašanje, ali je v našem ustavnem redu pravica do dela ustavna pravica ali pa je ta pravica temeljna na podlagi kakšnega tujega pravnega dokumenta ali slovenskega zakona s področja delovnih razmerij.

¹⁷ Spremembe bi bili veseli npr. invalidi, ki so skladno s francosko jurisprudenco redno kazenskopravno varovani pred diskriminacijami na javnem mestu (npr. če jih ne želijo postreči v lokalno).

2.3.2. Evgenizem

a) Splošna označitev

Za razliko od diskriminacije posameznika je bistvo evgenizma v zagotavljanju več pravic in boljšega položaja določeni skupini ljudi, ki se od ostalih razlikuje po določenih bioloških ali vsaj biološko pogojenih značilnostih (pozitivni evgenizem), oziroma v odrekanju določenih pravic, izločanju ali celo eliminaciji določene skupine ljudi na temelju teh značilnosti (negativni evgenizem).

Giudicelli opozarja, da evgenizem ni nova ideologija. Kro-nološko loči tri stopnje v razvoju te ideologije, ki jih poimenuje kot filozofski evgenizem, znanstveni evgenizem in politični evgenizem. Kot temeljno filozofsko evgenistično delo navaja avtor Platonovo Državo. V njej najde vse bistvene poteze evgenistične ideologije: Platon se zavzema za delitev ljudi v majhno število skupin, ki so med seboj hierarhično rangirane. Vsaki izmed skupin je pripisal poseben položaj, pri čemer gre pripadnikom superiornije skupine več pravic kot pripadnikom inferiornije. Posebne pozornosti je deležna pravica do spolnega občevanja in posledično razmnoževanja. Spolna razmerja morajo biti omejena na odnose med pripadniki iste skupine, pri čemer morajo biti spolni odnosi med pripadniki nižjih skupin redki in med pripadniki višjih skupin primerno pogostejši, da bi se izboljševal rasni potencial države. Ustrezne vzgoje naj bi bili deležni le otroci, rojeni iz spolnih razmerij pripadnikov višjih skupin. Posebej pomemben evgenistični element Platonove filozofije je v tem, da je država tista, ki skrbi za ustrezno razlikovanje med posameznimi skupinami in za favorizacijo položaja večvredne skupine (Giudicelli, 1993: 191-192).

Znanstveni evgenizem temelji na bioloških spoznanjih in socialni misli 19. stoletja. Charles Darwin je v biologiji dokončno utrdil načelo razvoja vrst, ki po njegovi teoriji poteka z naravnim izborom in bojem za obstanek. Z razvojem civilizacije pa ta izbor pri človeku ne deluje več, zato bi bilo po mnenju nekaterih treba ponovno vzpostaviti neko obliko izbora na bioloških temeljih, zato da bi preprečili degeneracijo človeške vrste. Za očeta evgenizma šteje Darwinov bratranec Francis Galton, ki je evgenizem definiral kot znanost o izboljšanju vrste, ki se ukvarja z vsemi pogoji, primernimi za izboljšanje možnosti boljših ras, da bi prevladale nad slabšimi. Galton je poleg tega prispeval nekaj vsebinsko pomembnih znanstvenih tez. Na temelju različnih bioloških, antropoloških in psiholoških izsledkov je bil prepričan, da je bela rasa večvredna v primerjavi z ostalimi, biologija pa naj bi povzročala tudi razlike med družbenimi razredi v okviru posamezne rase. Po njegovem prepričanju revščina in žalostni družbeni položaj ustrezata biološkemu dejstvu, da so nesrečni pač nesrečni zato, ker jim njihova zasnova ne omogoča drugače. Revni so ovira za razvoj elite, zato je treba ukiniti vse oblike solidarnosti, ki so revnim namenjene, prav tako pa je treba

omejevati spolno reprodukcijo med pripadniki nižjih slojev. Galtonova misel je postala priljubljena med različnimi avtorji v Veliki Britaniji, ZDA, Franciji in Nemčiji. Različne univerze so ustanovljale katedre za evgenizem, z njim pa so se ukvarjali znanstveno prestižni ljudje. V Franciji šteje za glavnega evgenista Georges Vacher de Lapouge, sprva sodnik, ki je nato v naravoslovno podporo svojim tezam doštudiral še zoologijo in antropologijo. Predlagal je ukinitve vsake podpore nižjim družbenim slojem, saj so ti nosilci nezaželenih dednih lastnosti, ki so se na primitiven način pretihotapile skozi mlino izbora v okviru vrste. Razmnoževanje bi bilo treba pridržati kot ekskluzivno pravico družbene elite. Tako bi že v stoletju ali dveh naselili Zemljo z morfološko in duhovno popolnim človeštvom. S socialno alternativo, t.j. z izobraževanjem, ne bi mogli doseči podobnih rezultatov niti čez milijon let. Evgenistične zamisli sta v Franciji na začetku 20. stoletja širila posebej dva nobelovca s področja medicine, Charles Richet in Alexis Carrel (isti: 192-197).

S političnim evgenizmom označuje Giudicelli sprejemanje in izvajanje zakonodaje, ki naj bi omogočala doseganje evgenističnih ciljev. Pri tem je posebej nazoren primer nacistična Nemčija s sterilizacijami, evtanazijami in zaplinjanji. Nacionalsocializem se je zatekal tudi k metodam t.i. pozitivnega evgenizma s favoriziranjem razmnoževanja in drugimi ugodnostmi za nosilce posebej zaželenih (arijskih) lastnosti. Iniciative za evgenistično zakonodajo in njen sprejem pa niso značilne le za totalitarne režime. Pred evgenizmom niso bile imune tudi načeloma demokratične države, npr. ZDA, Velika Britanija in skandinavske države (isti: 197-202; Ambroselli, 1998: 45-52).

Giudicelli ugotavlja, da kljub zastrašujočim zgodovinskim izkušnjam evgenizem ni izkoreninjen, le njegov nastop je postal bolj nevtralen in bolj navezan na znanstvene ideje kot na njihovo interpretacijo. Sodobni evgenisti pripisujejo razlike v lastnostih, ravnanju in odnosih posameznikov njihovim genetskim značilnostim. Te naj bi tako povzročale nagnjenost k prestopništvu, k duševnim motenostim, določale naj bi intelektualne sposobnosti. Zamisli o omejitvah in spodbujanju spolnih razmerij so zamenjale semenske banke, ki želijo plemeniti svoje zbirke s spermo posebej inteligentnih in drugače obdarjenih ljudi. Zamrl ni niti argument o genetskem propadu človeške vrste. Razvoj civilizacije, ki omogoča preživetje šibkim in nesposobnim, neizbežno vodi k človekovemu zatonu. Zato sodobni evgenisti le težko razumejo, kaj bi lahko bilo narobe v izpopolnjevanju človekove genetske dediščine, da bi premagali stranske učinke civilizacije (isti: 202-206).

Pri preučevanju evgenistične ideologije je treba posebej razumeti, da njen resnični poudarek oziroma posebnost ni v izboljšanju človeške vrste. Med zamisljimi evgenistov ni najti utemeljitve, zakaj naj bi bilo to izboljšanje tako zelo pomembno, da bi bilo temu treba predrediti celotno družbeno življenje

in organizacijo ter za to uporabiti ravnanja, ki bi teptala temeljne civilizacijske pridobitve, kot sta enakost in svoboda¹⁸, in ki po svoji biti niso nič drugega kot hudodelstvo. Zanimivo bi bilo tudi srečati evgenista, ki bi menil, da sam pripada tisti rasi ali sloju, ki ga je treba zatreti ali vsaj pustiti propasti. Evgenistična ideologija tako ni nič drugega kot poskus zavarovati interese in okrepiti prevlado posameznikov, ki sodijo k tisti skupini, ki se šteje za več vredno od ostalih.

Kazensko pravo stoji pred ideološko dilemo, ali (ter v kolikšni meri in kako) zaščititi vizijo družbe, ki integrira in skrbi za drugačne in šibke, ali pa zaradi vrednostnega relativizma močnejšim družbenim skupinam dopusti, da prosto uporabijo svojo premoč in tako zaščitijo svoje interese, okrepijo svojo premoč in izločijo ali nevtralizirajo šibkejše družbene elemente.¹⁹ Po mojem prepričanju bi kazensko pravo prav na tem mestu moralo zavreči vrednostno izvotleno paradigmo.

Nekateri evgenizmu nasprotujejo zaradi njegove nevarnosti za genetsko bogastvo in raznolikost kot posebni dediščini vsega človeštva. Tudi inkriminacija evgenizma v francoskem CP je po svojem naslovu namenjena varstvu človeške vrste («protection de l'espece humaine»). Vendar pa je to dobrina, ki je s takšno inkriminacijo le postransko varovana – bistveno je načelo enake pripadnosti človeštvu oziroma človekovo dostojanstvo. Mogoče je, da bo pravo nasploh in kazensko pravo posebej kdaj v prihodnosti na različne načine ščitilo skupine ljudi, nosilce kakšnih eksotičnih ali posebej pomembnih, vsekakor pa ogroženih dednih značilnosti, prav kakor lahko varuje ogrožene živalske in rastlinske vrste. A do tega moramo ohraniti primerno skepsa: nepravilno je, da bi (kazensko) pravo koga varovalo bolj zgolj zato, ker je nosilec kakšne redke in ogrožene dedne lastnosti. Takšne norme bi same po sebi kršile načelo enake pripadnosti človeštvu. Da je pri inkriminaciji evgenizma primarno varstvo človekovega dostojanstva, gre razumeti tudi iz sodbe francoskega Ustavnega sveta v predhodni kontroli ustavnosti biomedicinske zakonodaje iz 1994. leta. V njej je med drugim odločilo, da ni nobene norme ali načela ustavnega značaja, ki bi varovalo genetsko dediščino človeštva (Mega CC, 2000: 75).

¹⁸ Nikakor ne želim trditi, da sta bili (resnični, pristni) enakost in svoboda bistveni značilnosti zahodnih družb v času vznikanja evgenističnih zamisli. Nasprotno, celi sloji prebivalstva so živeli v človeka nevrednih razmerah, ki so življenje posameznikov določale do te mere, da je od svobode ostalo bore malo, dejanske neenakosti pa so bile v posmeh ideji o enakosti. Svobodo in enakost sam razumem kot civilizacijski pridobitvi v smislu, da je prav ta razvoj pripeljal do artikulacije obeh idej in ju napravil za temelja družbene ideologije.

¹⁹ Prosto pot evgenizmu sicer mimo kazenskega prava branijo tudi drugi pravni mehanizmi, predvsem ustavno pravo z načelom enakosti in ustavnosodnim varstvom tega načela. A ker je kazensko pravo samostojna disciplina, ki se mora ubraniti ancilarni vlogi, mora suvereno odgovoriti na tako pomembno družbeno dilemo.

b) Kazenskopravno obravnavanje

Francoski CP je izrecno inkriminiral evgenizem v členu 511-1. Po določbi tega člena je kaznivo izvajanje vsake evgenistične prakse z namenom organizirati selekcioniranje oseb.²⁰ CP ga šteje za hudodelstvo (crime) in predvideva kazen strogega zapora do dvajsetih let.

Penalist, vzgojen v duhu strogega spoštovanja načela zakonitosti, s takšnim zakonskim opisom ne more biti najbolj zadovoljen. V njem je najti vsaj dva izraza vprašljive določnosti in sicer evgenistična (praksa) in selekcioniranje oziroma izbiranje (oseb)²¹. Po doktrini, ki jo sprejema slovensko kazensko materialno pravo, tudi ni povsem jasno, ali gre za dokončano ali pravzaprav za pripravljalo dejanje. Kaznivo dejanje je določeno zgolj s svojim namenom in ne opisuje dovolj določno niti ravnanja, s katerim ga je mogoče storiti, niti posledice, ki zaradi njega nastane.²²

To seveda ne pomeni, da evgenizem ne zasluži kazenskopravnega odziva. A nomotehnično bi bilo treba ravnati podobno kot v primeru hudodelstva genocida in pri tem:

- jasneje opredeliti storilčev namen (da bi zagotovil prevlado ali boljši položaj kakšni skupini ljudi na temelju njihovih genetsko ali drugače biološko pogojenih lastnosti ali domnevno genetsko ali drugače biološko pogojenih lastnosti oziroma da bi kakšno tako opredeljeno skupino postavil v slabši položaj);
- jasneje opredeliti storilčevo ravnanje (stori, ukaže storiti – kaj: skupini ljudi ali posameznikom, ki takšni skupini pripadajo ali domnevno pripadajo, dati kakšno pravico ali ugodnost ali ji nameniti kakšno korist oziroma drugi (manjvredni skupini) ljudi kakšno pravico ali ugodnost vzeti, jo omejiti ali jo priznati v manjši meri kot drugim skupinam ali pripadnikom drugih skupin).

Posebno hudi primeri evgenističnih ravnanj, kakor jih poznamo npr. iz časa nacistične oblasti, pa so lahko kar mednarodna hudodelstva, npr. genocid ali hudodelstvo zoper človečnost. Posebej definicija genocida iz 373. člena KZ, ki njegov pojem v II. odstavku raztegne tudi na socialne skupine, širi mrežo kazenskopravne represije. A ker slovensko kazensko pravo ne pozna posebne inkriminacije hudodelstev zoper

človečnost, bi prisilne sterilizacije duševno bolnih morali obravnavati kot posebno hude telesne poškodbe po 135. členu KZ, njihovo evtanazijo pa kot kaznivo dejanje umora, kvalificirano morda celo po III. odstavku 127. člena KZ, saj duševno bolni pač ne morejo škodeti za socialno skupino. Takšno obravnavanje bi bilo problematično tako s simbolnega vidika (hudodelstvo bi se obravnavalo kot navadno kaznivo dejanje) kot z vidika izrečene kazenske sankcije (skladno z 2. točko II. odstavka 47. člena KZ bi sodišče lahko izreklo kazen največ 20 let zapora, izjemoma, če bi evtanazijo kvalificiralo drugače in bi za vsakega od primerov izreklo nad 10 let zapora, pa po III. odstavku 47. člena 30 let zapora). Ta problem je le del širše neustreznosti poglavja kaznivih dejanj zoper človečnost in mednarodno pravo, ki bo morda dočakalo primerno preoblikovanje po materialnopravni implementaciji Rimskega statuta. Nasprotno pa francosko kazensko pravo pretežno ustrezno inkriminira ne le genocid (člen 211-1 CP), temveč tudi hudodelstva zoper človečnost, predvsem s členom 212-1 CP.

3. Ustvarjanje križancev med človeško in drugimi vrstami

Ena izmed skrb vzbujajočih možnih uporab spoznanj sodobne biomedicine je ustvarjanje človeških ali človeško-živalskih hibridov in himer. Ustvarjanje takšnih bitij je problematično z dveh vidikov. Prvi se nanaša na temeljni moralni občutek, ki je prizadet ob takšnem razvrstjenju človeka kot simbolnega bitja. To in ne morda evgenizem je resnično primer napada na človeško vrsto oziroma na našo predstavo o njenem položaju v svetu bivajočega. Mogoče si je zamisliti še nekaj podobno sprevrženih oblik napada na človeško vrsto, npr. prenos človeških zarodkov v osebke drugih vrst in obratno²³.

²³ Prenos človeških zarodkov v osebke drugih vrst bi bil lahko inkriminiran med kaznivimi dejanji, ki bi imela za objekt varstva človeški zarodek. V francoskem pravnem redu je takšno ravnanje mogoče podrediti zakonskemu dejanskemu stanu iz člena 511-19 CP, ki inkriminira nedopustne raziskave in poskuse na človekovem zarodku. Za dejanje je zagrožena kazen zapora do sedmih let in 700.000 FRF denarne kazni. Ker slovenski KZ neposrednega varstva človeškega zarodka ne pozna, takšno ravnanje de lege lata načeloma ni kaznivo.

Prenos živalskega zarodka v telo ženske lahko pomeni hudodelstvo zoper človečnost. Rimski statut v točki g prvega odstavka 7. člena med drugim inkriminira prisilno nosečnost in druge oblike primerljivo hudega spolnega nasilja. Manj določna je inkriminacija hudodelstev zoper človečnost (spet velja ugotovitev o manjši strogotosti pri spoštovanju načela zakonitosti v francoskem pravu) v členu 212-1 CP, kljub temu pa bi takšno ravnanje lahko sodilo v okviru tega člena v inkriminirano nečlovečno ravnanje. Tako po Rimskem statutu kot po CP je pogoj za izpolnjenost opisov hudodelstev zoper človečnost storitev teh dejanj v okviru velikega ali sistematičnega napada zoper civilno prebivalstvo (Rimski statut) oziroma zoper določeno skupino civilnega prebivalstva (CP). Slovenski KZ je, kot že rečeno, pomanjkljiv, ker ne pozna posebne inkriminacije hudodelstev zoper človečnost. Prisilen prenos živalskega zarodka je lahko kazniv kot vojno hudodelstvo zoper civilno prebivalstvo (374. člen KZ), ki med drugim inkriminira tudi nečlovečno ravnanje, povzročanje velikega trpljenja ali kršitev telesne neokrnjenosti, vendar pa mora biti to dejanje stor-

²⁰ V izvorniku se inkriminacija glasi: Le fait de mettre en oeuvre une pratique eugenique tendant a l'organisation de la selection des personnes est puni de vingt ans de reclusion criminelle.

²¹ Delofre-Vyeva pojasnjuje, da širok pojem »selekcioniranje« dovoljuje obseči tako izločanje in eliminacijo posameznikov, ki kot skupina štejejo za manjvredne (negativni evgenizem), kot tudi vse posege, ki želijo izboljšati človekov genom (pozitivni evgenizem – Delofre-Vyeva, 1999: 216).

²² V tem je podobno v slovenski teoriji živahno kritiziranemu nekdanjemu jugoslovanskemu konstrukt »dejanja, ki meri na...« - glej Pavčnik, 1991: 245-260.

Drugi problem ustvarjanja hibridov in himer je v kršitvi načela enake pripadnosti človeštvu. Tako ustvarjena bitja bi lahko bila kot nekakšni »podljudje« uporabljena za različne vrste težaških del, za nadomestne matere ali kot vir rezervnih organov in tkiv. Packard ocenjuje, da naj bi bila medicina do leta 2025 sposobna ustvariti takšna bitja, do tedaj pa naj bi se tudi družba privadila na takšno možnost (navedba po Hottois, 1990: 37). Ustvarjanje »podljudi« je, razumljivo, v nasprotju z načelom človekovega dostojanstva. Kot huda kršitev tega načela potrebuje tudi ustrezen kazenskopравни odziv.

Ustvarjanje hibridov in himer v tem času ni kaznivo niti po francoskem niti po slovenskem pravu. Prepoved takšnega ustvarjanja pa je v Sloveniji predvidena z osnutkom zakona, ki bo urejal področje genske tehnologije (Trontelj, 1998b: 413). Smiselno je, če bi se na takšno prepoved navezala tudi ustrežna določba v KZ.

4. Sklep

Z analizo posameznih kazenskopravno pomembnih vprašanj, ki jih odpira razvoj sodobne genetike, se je torej izkazalo, da je varstvo človekovega dostojanstva, v njegovem okviru pa človekove enkratnosti in enake pripadnosti človeštvu, tisto, ki zahteva in upravičuje večino kazenskopravnih intervencij na tem področju in je temeljni usmerjevalec odgovorov na zastavljene dileme. V obeh člankih sem poskušal iskati vsebino in tehtati pomen človekovega dostojanstva v zvezi z vsakim vprašanjem, da bi našel odgovor na potrebo po kaznovanju ali dopustnosti posameznega ravnanja. Seveda pa pri tem nisem zanikal pomena drugih pravnih vrednot in ostalih vrednot, ki lahko postanejo pravne v progresivnem razvoju prava.

Poseben pomen takšnega iskanja in tehtanja vidim v dejstvu, da ponuja kakovostnejšo alternativo dvema instinktivno primarnima odnosoma: ignoranci *laissez faire* in zgražanju zaradi protinaravnosti, predrznosti ali celo poseganja v božjo domeno. Ponuditi to alternativo in pokazati, kako si takšno iskanje in tehtanje predstavljam, se mi je zdelo pomembnejše od samih rezultatov. Ti so nujno pomanjkljivi: diskurzivna etika, ki je posebej aktualna prav na biomedicinskem področju, nam kaže, da pluralno osvetljevanje vprašanj nudi boljše odgovore kot vsiljevanje stališč ene same osebe. Po svoje in v tem smislu sta oba članka vabilo vsem, ki lahko pristanejo vsaj na njun širši diskurzivni okvir, da se razpravi o tem pri-

družijo in napravijo prvi, grobi osnutek podstati biomedicinskega kazenskega prava bolj pravilen.

LITERATURA

1. Ambroselli, C. (1998). *L'ethique medicale (Que sais-je? no. 2422)*. P.U.F., Pariz.
2. *Code penal*. (2001). Texte du code, textes complementaires, jurisprudence, annotations. Dalloz, Pariz.
3. Delofre-Vye, F. (1999). *La responsabilite penale du chercheur scientifique*. These pour le doctorat. Universite de Poitiers, Poitiers.
4. Giudicelli, A. (1993). *Genetique humaine et droit: a la decouverte de l'homme*. These pour le doctorat. Universite de Poitiers, Poitiers.
5. Hottois, G. (dir.) (1990). *Le paradigme bioethique: une ethique pour la technoscience*. De Boeck-Wesmael, Bruselj.
6. Komel, R. (1997). Genska tehnologija: možnosti, upi in strahovi. *Zdravniški vestnik*. Ljubljana, št. 10.
7. Lenoir, G. (1995). Les tests genetiques: leurs principes, leurs applications, les enjeux. V: Strullese, B., Lenoir, N. (dir.): *Les sciences de la vie et le droit de la bioethique*. Association d'Etudes et de Recherches de l'Ecole Nationale de la Magistrature. Bordeaux.
8. *Mega Code Civil*. (2001) Texte du code, textes complementaires, jurisprudence, annotations. Dalloz, Pariz.
9. Musek, J. (2001). Med modrostjo in pametjo. Ljubljana. Delo, 6.1.2001.
10. Peterlin, B. (1997). Genska tehnologija: pomen za diagnostiko in zdravljenje bolezni pri človeku. *Zdravniški vestnik*. Ljubljana, št. 10.
11. Rogers, A., Durand de Bousingen, D. (1995). *Une bioethique pour l'Europe*. Conseil de l'Europe, Strasbourg.
12. Trontelj, J. (1997). Človeška genetika v osnutku slovenskega zakona o genski tehnologiji. *Zdravniški vestnik*. Ljubljana, št. 10.
13. Trontelj, J. (1998). Izkušnje slovenske državne komisije za medicinsko etiko. V: Polajnar-Pavčnik, A., Wedam-Lukič, D. (ur.): *Medicina in pravo*. Cankarjeva založba. Ljubljana.
14. Vacarie, I. (1995). Examens genetiques et medecine predictive. V: Strullese, B., Lenoir, N. (dir.): *Les sciences de la vie et le droit de la bioethique*. Association d'Etudes et de Recherches de l'Ecole Nationale de la Magistrature. Bordeaux.

jeno med vojno, oboroženim spopadom ali okupacijo. Zato je ta določba relativno neuporabljiva. To še ne pomeni, da de lege lata takšno ravnanje po slovenskem pravu ni kaznivo – pač, npr. kot huda telesna poškodba po 134. členu KZ. Vendar pa de lege ferenda takšna rešitev najbrž ni najprimernejša.

Development of contemporary genetics and human dignity (2nd part) - equal belonging to mankind

Marko Bošnjak, LL.D., Research Assistant, Institute of Criminology at the Faculty of Law, Poljanski nasip 2, 1000 Ljubljana, Slovenia

The paper deals with criminological and criminal law aspects of controversial conducts in the area of contemporary genetics, which are in conflict with the principle of an equal belonging to mankind as an expression of human dignity. Conducts, which are so denoted, include above all discriminatory treatment on the basis of genetic characteristics, the creation of persons with »better« genetically determined characteristics, creation of such characteristics in already living persons, creation of people with »worse« genetically determined characteristics and creation of hybrids between humans and other species. In discussing discrimination on the basis of genetic characteristics, the author also addresses the question of the admissibility of genetic research. In regard to discrimination on the basis of genetic characteristics, he makes a distinction between the discrimination of individuals and discrimination of groups of people or eugenics. By comparing the French and Slovene legal order, he indicates the need to formulate criminal law norms concerning conducts that are contrary to the principle of an equal belonging to mankind and suggests some possible solutions.

Key words: genetics, equal belonging to mankind, discrimination, criminal sanctioning

UDC: 575 : 343.2